

HUSMORFAMILIEN SOM FORSVANT.

Forfatter: Kari Wærness

For mer enn tretti år siden kom det i Norge ut en bok med tittelen *Hvis husmoren ikke fantes*, forfattet av tolv kvinner og menn med ulik faglig bakgrunn og politisk ståsted. I boken reises en rekke vanskelige og provoserende spørsmål om husmorens rolle i fremtidens samfunn. På dette tidspunktet hadde den nye kampen for kvinnefrigjøring, som det het den gang, eller likestilling som det helst heter i dag, vart i noen år. Samtidig var den såkalte "husmorfamilien" som hadde sin største utbredelse på 1950- og 60-tallet, i ferd med å tape terreng til fordel for en stadig økning i andelen familier der mor i alle fall hadde lønnsarbeid på deltid.

Hensikten med boken var å belyse dilemmaer mellom et langsiktig mål om likestilling mellom kvinner og menn, og hvilke politiske og ideologiske virkemidler det var mulig å bruke for å nå dette målet. Denne boken var ett av mange bidrag fra kvinneforskningen og kvinnebevegelsen som på 1970-tallet bidro til å synliggjøre husmorens arbeid, eller "omsorgsarbeid i den ulønnete produksjon" som jeg valgte å kalle det, fordi jeg ønsket å bidra til det jeg oppfattet ikke bare som en høyst påkrevet synliggjøring, men også til en større anerkjennelse og verdsetting av dette arbeidet.

En ny type forskning, såkalte tidsnyttingsundersøkelser, gjorde det klart at omfanget av kvinners arbeid i familien selv i de mest moderne samfunn, var av en størrelsesorden målt i tid som kunne sammenlignes med omfanget av menns samlede lønnsarbeid. Dermed ble det klart for mange at likestilling mellom menn og kvinner i yrkesliv og politikk, måtte innebære langt mer grunnleggende samfunnsendringer enn de fleste kanskje hadde forestilt seg i en periode da husmødre ble beskyldt for å ha "støv på hjernen". Det fantes også da mange ulike typer motstand mot å beregne økonomisk verdi av et "kjærlighetsarbeid" som helst burde foregå "i det stille".

Forfatterne av den nevnte boken hadde ingen forestillinger om et fremtidssamfunn der husarbeidet i familien var blitt borte, slik flere sosialistiske tenkere for mer enn hundre år siden hadde forestilt seg. I stedet gir de uttrykk for ulike oppfatninger om hvordan dette arbeidet kan belønnes bedre, og om hvordan og i hvilken grad en kan få menn til overta en større del av det. Boken gir ikke noe klart svar på om det er nødvendig eller ønskelig at det fortsatt finnes noe vi kan kalle en husmorrolle, definert som en person som har hovedansvaret for det ulønnete arbeidet i familiehusholdet.

I tiden som har gått siden denne boken ble skrevet, er "husmor" som offisiell betegnelse i folketellingen forsvunnet i alle nordiske land. Norge var sist ute med dette, og et bilde på raske familieendringer i perioden fra 1950 og fram til årtusenskiftet, kan vi lese av norsk statistikk: I 1950 hadde vi flere husmødre her i landet enn noen gang før; over halvparten av norske voksne kvinner befant seg i denne gruppen. Tretti år senere, i 1980, finnes ikke denne kategorien i statistikken lenger. Så når Norges Husmorforbund i 1997 skifter navn til Norges Kvinne- og Familieforbund, kan vi si at dette markerer en klar avslutning på en epoke der det var åpent erkjent at kvinner hadde en spesiell rolle i omsorgen for hjem og familie, og der kvinner ofte kalte seg "husmødre" selv om de også hadde lønnet arbeid og som et alternativ kunne karakterisere seg som "yrkesaktive".

Hva karakteriserer så dagens situasjon når det gjelder arbeidet i hjem og familie? Tidsnyttingsundersøkelser viser at kvinner fra 1970 og til i dag har minsket tiden brukt på husarbeid ganske drastisk, og uten at mennene har økt sin innsats tilsvarende. Det betyr at det brukes langt mindre tid til slikt arbeid i dag enn det gjorde for førti år siden, og i den grad vi kan si at vi har likestilling på dette området, er det først og fremst fordi kvinnene gjør mindre, ikke fordi menn gjør så mye mer. Når det gjelder barneomsorg, har fedres innsats økt mye mer, men likevel er det fortsatt kvinnene som oftest har hovedansvaret og tilpasser sin innsats i yrkeslivet til de krav omsorgen for familien til enhver tid stiller.

Selv om det antagelig er slik at de fleste kvinner i dag, om de kunne velge, ikke ville ønske seg tilbake til den tradisjonelle husmorfamilien, der far var eneforsørger og mor var husmor på heltid, tror jeg likevel det ville være av stor verdi om vi fikk bedre kunnskap om og større innsikt i de raske endringene som familien og kvinnearbeidet har gått gjennom fra 1950 til i dag. Uten å romantisere eller idyllisere husmorrollen, kan det være viktig å være klar over at den for mange kvinner i etterkrigstiden var et attraktivt alternativ til en

hushjelprolle i andres hjem eller til å arbeide som hjemmeværende datter i foreldrenes hjem, slik situasjonen var for mange kvinner i de første femti år av 1900-tallet. Dette forholdet ble jeg først klar over da jeg som sosiolog hadde et livshistorieintervju med en eldre kvinne på slutten av 1970-tallet. Hun karakteriserte seg som husmor, hadde i lang tid hatt deltidsarbeid som renholder og var gift med en industriarbeider. Da jeg spurte henne om det hadde vært noen viktige vendepunkt i hennes liv, svarte hun at det viktigste vendepunktet, var da hun giftet seg og fikk "frihet og selvstendighet." Et overraskende svar kanskje, men ikke på bakgrunn av at hun hadde vokst opp i trange kår i mellomkrigstiden, hadde jobb som hushjelp fra hun gikk ut av folkeskolen til hun giftet seg med "en god mann" med fast arbeid. De fikk som nygifte flytte inn i en bra leilighet etter datidens standard, fikk etter hvert bedre økonomi og tre barn som alle "hadde skikket seg vel". Selv om vi ikke vet hvor stor andel av kvinnene i etterkrigstiden som opplevde de økte muligheter til å gifte seg og få barn på samme måte som denne kvinnen ga uttrykk for, var hun sikkert ikke alene om en slik vurdering.

I alle de nordiske land ble husmødre en meget viktig arbeidskraftsressurs i utbyggingen av de nye offentlige eldreomsorgstjenester fra slutten av 1960-tallet - en tjeneste som både ble av høy kvalitet og svært populær, nettopp fordi den kunne basere seg på normer og erfaringer fra husmødrenes omsorgarbeid i eget hjem. Mangelen på innsikt i og anerkjennelse av det husmorarbeidet som lå til grunn for det offentlige omsorgsarbeidet i den første fasen, mener jeg er en vesentlig grunn til at disse tjenestene i dag er dyrere og dårligere enn de kunne vært om tjenestene hadde blitt modernisert og utvidet med utgangspunkt i husmorkulturens forståelse av "god omsorg". I stedet for å bygge på innsikt fra erfarne hjemmehjelpere har denne sektoren blitt utsatt for modernisering og utbygging ut fra det vi kan "taylorisering", altså en økonomisk tenkning som gjelder for industriell vareproduksjon og som totalt bryter med hva vi oppfatter som god omsorg.

Den omsorgskrisen som vi i dag opplever i store deler av de offentlige omsorgstjenester, selv i sterke velferdsstater som de nordiske, er en del av et langt større og globalt problemkompleks. Derfor er det nødvendig at vi greier å øke bevisstheten om hvorfor og hvordan omsorgsverdier kommer i konflikt med andre hensyn, og særlig dagens krav til effektivitet. I praksis vil det ikke kunne være slik at det samme verdisetet alltid skal prioriteres, heller ikke omsorgsverdier. Det som likevel i dag er viktig er at omsorgshensyn får større plass i offentlig politikk og prioriteringsbeslutninger. Her kan også Nordens Kvinneforbund gi viktige bidrag ut fra sin målsetting og visjoner. Selv om husmoren ikke finnes lenger, er det stadig nødvendig at vi synliggjør hva familieomsorg krever av arbeidsinnsats og prioritering av verdier.

.....
Kari Wærness, professor i sosiologi ved Universitetet i Bergen, har nylig pensjonert seg, men er stadig aktiv innen fagområdet sitt, omsorgsforskning. Hun har tatt vare på den kunnskap og erfaringer kvinner har, og har målbåret det offentlig, selv om det til tider har vært politisk ukorrekt. I anledning 70-årsdagen hennes ble det gitt ut en antologi "Kvinnens arbeid". I mars 2009 ble hun tildelt den høythengende Meltzers ærespris for fremragende forskning. Kari Wærness ble også intervjuet i "kvinner & familie" 2/09.